

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
heyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

ÖLÜM HÖKMÜ

ELÇİN

Baş redaktor: Toğrul MUSAYEV
Redaktor: Cavad ZEYNAL
Korrektor: Flora ƏLİYEVƏ
Tərtibatçı: Zülfü XƏLİLƏV
Cildin illüstrasiyası: Büşra KAYGIN GAFAROV
Cildin dizaynı: ART©

Elçin
ÖLÜM HÖKMÜ

Bakı, “Parlaq İmzalar” Nəşriyyatı – 2026, 544 səh.

© “Yazıçı” nəşriyyatı / 1989

© Parlaq İmzalar MMC / 2026

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 133
Modern Azərbaycan klassikləri | 1

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “AVE PRINT” MMC
APREL / 2026

Ön söz əvəzi

Xalqın özünüdərkinin formalaşmasında milli ədəbiyyatın rolu danılmazdır. Milli ədəbiyyatın əsas amilləri millətin dili, mədəniyyəti, təfəkkür tərzı, xalqın keçdiyi tarixi mərhələlərin xarakterik xüsusiyyətləri, o cümlədən insanların sosial-mənəvi palıtrasında özünü göstərir. Heç şübhəsiz ki, sadalanan amillərin içərisində dil faktoru ən mühüm yerlərdən birini tutur.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycan nəsrinin ən parlaq dövrü XX əsr hesab olunur. Sovet dövrünün ideoloji buxovlarını özünəməxsus yazı dili və fərdi ədəbi üslubu ilə qırmağa çalışan İsa Muğanna, Sabir Əhmədli, Yusif Səmədoğlu, Anar, Elçin, İsi Məlikzadə, Mövlud Süleymanlı, Sara Oğuz və sair kimi müəlliflərin qələmə aldığı bir-birindən maraqlı bədii əsərlər sayəsində Azərbaycan ədəbiyyatı yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Onların qələmə aldığı əsərlərdə Azərbaycan insanının daxili dünyası, keçirdiyi mənəvi böhranlar, xalqın üzləşdiyi sınaqlar daha həyati və yüksək estetik meyarlarla oxuculara təqdim edilib. Həmin əsərlərin mövzuları bir-birindən fərqləndiyinə görə onların timsalında ədəbi-bədii yazı dilimiz, üslubumuz da yenilənmiş, inkişaf etmiş və rəngarəng olmuşdur.

Ancaq təəssüf ki, müstəqillik illərimizin əvvəllərində torpaqlarımızın işğal olunması və bu ağır-acılı, qan-qadalı günlərdə baş verən dəhşətli hadisələr ölkəmizə və insanlarımızı fiziki-mənəvi cəhətdən ciddi zərbə vurduğu kimi, ədəbiyyatımızın inkişafına da öz mənfi təsirini göstərmişdir. Belə ki, nəsillər arasındakı mədəni-ədəbi

əlaqələr zəifləmiş, eləcə də yerli müəlliflərin yeni nəslə tanındılmasında, eyni zamanda onların qələmə aldığı dəyərli əsərlərin oxuculara çatdırılmasında ciddi problemlər ortaya çıxmışdır. Nəticədə öz ədəbiyyatına bələd olmayan, mütaliə seçimində digər dillərə və əcnəbi yazıçılara üstünlük verən yeni nəsil oxucular formalaşmışdır.

Şükürlər olsun ki, dövlət və millətimizin sarsılmaz birliyi, fiziki və mənəvi gücü sayəsində müqəddəs torpaqlarımızı özümüzə qaytardıq; itirdiklərimizi bərpa edirik, dağıdılanları qururuq, yaralarımızı sağaldırıq. İndi mədəniyyət və ədəbiyyat sahəsində də itirdiklərimizin bərpasına və inkişaf etdirilməsinə həmişəkindən daha münbit zəmin və daha çox ehtiyac yaranıb. Çünki millət kimi var olmaqda ərazi bütövlüyü necə vacib amildirsə, milli kimliyin qorunmasında ədəbiyyatın və mədəniyyətin rolu da bir o qədər mühüm məsələdir.

Təqdim etdiyimiz “Modern Azərbaycan klassikləri” seriyası həmin ehtiyacı unikal bədii dəyərə malik əsərləri, parlaq imzalarımızı çağdaş oxuculara yeni formatda təqdim etməklə qismən də olsa ödəmək istəyinin nəticəsidir.

Uzun müddətdir üzərində işlənən bu seriyanın ərsəyə gəlməsində bir sıra dəyərli insanların dəstəyi olmuşdur. Burada onlara təşəkkür etməyi özümüzə borc bilirik:

Əsərlərin seçilməsində verdikləri tövsiyələrə və dəstəyə görə dəyərli ədəbiyyatçılarımız İlqar Fəhmiyə, Səlim Babullaogluna və Fərid Hüseynə, seriyanın dizaynının hazırlanmasında göstərdikləri dəstəyə görə Ramin Həsənəlizadəyə, Bayram Qafarova, nəşr prosesindəki tövsiyələri üçün Şəhram Oromiyə, Ruslan Hübətova və xüsusi ilə seriyanın nəşrində göstərdiyi dəstəyə görə Anar Əliqulova təşəkkür edirik.

“Parlaq İmzalar” nəşriyyatı

Ахшам дүшмүшдү,
Бакынын ашағысындан
– Хәзәр тәрәфдән
jүнжүл бир jаз
меһи әсирди...

1

Gələcəyə doğru

Axşam düşmüşdü, Bakının aşağısından – Xəzər tərəfdən yüngül bir yaz mehi əsirdi və həmin meh o aprel axşamı Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında Qəbiristanlıq İdarəsinin heyətindəki xartut, əncir, giləs ağaclarının təzə-tər yarpaqlarını güclə eşidiləcək bir xışıltıyla səsləndirirdi, o xışıltı heyətə yayılırdı və elə bil ki o böyük heyətin həmin anlardakı müvəqqəti sakitliyinə, kimsəsizliyinə bir məhrəmlik gətirirdi.

Əlbəttə, Gicbəsər o yarpaq xışıltısını eşidirdi, amma ağaclara tərəf baxmırdı; qarovulçu Əflatunun köşkünün damında dal ayaqlarını altına yığıb, qabaq ayaqlarını irəli uzadıb, o yüngül yaz mehinin əsdiyi səmtə – axşamüstü uzaqda qaralmağa başlayan dənizə tərəf baxırdı.

Qarovulçu Əflatunun köşkünün damından üzəşəgü bütün Bakı görünürdü – Tülkü Gəldi Qəbiristanlığı şəhərin dağlıq hissəsində idi – və o vaxt ki gecə dü-

şəcəkdı, o görünən binaların, küçələrin, dənizkənarı bulvarın işıqları yanacaqdı, onda Bakının bu görünüşü dünyanın ən böyük möcüzəsi olacaqdı, sirlərlə dolu naməlum bir aləmə çevriləcəkdı və yenə də neçənci gecə olacaqdı ki, Gicbəsər gizlincə qarovulçu Əflatunun köşkünün damına qalxıb, beləcə çöməlib gözlərini sirlərlə dolu o naməlum aləmdən çəkməyəcəkdı, o işıqlar bir-bir sönənəcən baxacaqdı, gecəyarısı Qəbiristanlıq İdarəsinə gəlib-gedən maşınlara, girib-çıxan, ora-bura vurnuxan adamlara fikir verməyəcəkdı, qaranlıq çökmüş Bakıda o uzaq və naməlum binaların, küçələrin, oradakı insanların və itlərin qoxusunu duymağa çalışacaqdı.

Son günlərin bütün gecələri belə keçirdi.

Amma bu gün dama tez qalxmışdı; bəlkə də, gecəyə kimi elə beləcə burada qalacaqdı, bəlkə də, düşüb gedib fırlanıb, gecə təzədən bura qalxacaqdı... Hər halda, bu axşam nəşə əvvəlki axşamlara oxşamırdı, bu axşam Gicbəsər daha artıq narahat idi, düzdü, gözlərini şəhərə zilləmişdi, başqa heç nəyə fikir vermirdi, amma hərdənbir diksinirdi, elə bil ki nə barədəşə fikirləşirdi və fikirləri onu diksindirirdi.

Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında Gicbəsərə fikir verən yox idi; hərgah fikir verən (və başa düşən adam!) olsaydı, görərdi ki, bu itə nəşə olub, əvvəllər həyətdə sülənən it deyil və ümumiyyətlə, axır vaxtlar nəşə gözə az dəyir; fikir verən (və başa düşən adam!) olsaydı, görərdi ki, bu itin qara və həmişə qəmgin gözlərində nəşə elə bir ifadə yaranıb ki, bu ifadə təkçə yemək axtarmaq, təpikdən qorunmaq, soyuqda isti yer, istidə sərin yer axtarmaq qayğılarından xəbər vermir...

Gicbəsərin bütün ömrü Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında keçmişdi. Taleyi bu iti necə gətirib bu qəbiris-

tanlığa çıxarmışdı – bunu heç kim bilmirdi və təbii ki, heç kim bu barədə düşünmürdü; amma Gicbəsəri Qəbiristanlıq İdarəsinin həyətinə ilk dəfə görəən adam Əbdül Qafar zadə olmuşdu.

Onda – Gicbəsər üçün çox-çox uzaq bir zamanda – çiskinli bir sentyabr səhəri idi və o payız çiskinində Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı ağacların xəzan sarısında qəmdən, qüssədən, ömrün sonu ümitsizliyindən əsər-ələmət yox idi, elə bil ki o payız çiskini həmin qəmi, qüssəni, ömrün sonu ümitsizliyini yuyub aparmışdı və o narın çiskin Əbdül Qafar zadənin sifətinə dəydikcə elə bil kişinin bütün içinə bir qayğısızlıq, nikbinlik yayılırdı, özünü sağlam, gümrah hiss edirdi və bu hiss həmin payız səhəri Əbdül Qafar zadəni nəse yaxşı bir iş görməyə, kimisə sevindirməyə, kiməsə bir xeyir verməyə (həm də gözlənilməz bir xeyir!) səsləyirdi. Belə vaxtlarda Əbdül Qafar zadə dünyanın bütün bəd işlərini, pis əməllərini, saxta oyunlarını, riyakarlığı, ikiüzlülüüyü, pozğunluğu – hər şeyi yaddan çıxarırdı (hər halda, kişiyə belə gəlirdi) və elə bil ki bu adamın bütün içi, fikri-zikri də o payız çiskini kimi tərtemiz olurdu, paklaşdı.

O çiskinli sentyabr səhəri daxilindən baş qaldırmış o coşqun nikbinlik və xeyirxahlıq hissləri içində Əbdül Qafar zadə əllərini adəti üzrə arxasında birləşdirib geniş sinəsini daha da irəli verdi, üzünü yuxarı tutub bomboz payız səmasına baxdı, narın çiskin çeşməyinin şüşələrinə səpələndi və belə bir narın damcılı şüşə arxasından dünyaya baxmaq da o dem Əbdül Qafar zadəyə ləzzət verdi, hətta Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının dəmir darvazasının bala qapısından Qəbiristanlıq İdarəsinin həyətinə girəndə qarovulçu Əflatunu görəndə də bu balacaboylu, arıq, sir-sifəti günün altın-

da, tozun-torpağın içində illərdən bəri yanıb-qaralmış, balaca, yaşıl gözləri həmişə səksəkə içində oynayan adam – qarovulçu Əflatun da Əbdül Qafar zadənin gözüne dünyanın gözəl bir məxluqu, qüsursuz bir bəndəsi kimi göründü, düzü, Əbdül Qafar zadənin özünün də qarovulçu Əflatunu beləcə görməyinə gülməyi tutdu, amma hər halda, həyat gözəl idi və Əbdül Qafar zadə də bu gözəl həyatın sahiblərindən biri idi.

Qarovulçu Əflatun köşkünün balaca pəncərəsindən Əbdül Qafar zadəni görəndə kimi o saat bayıra sıçradı və çevik addımlarla özünü kişiyyə tez yetirmək istədi; qarovulçu Əflatun Əbdül Qafar zadəyə o qədər beləd olmuşdu ki, lap uzaqda qaraltısını da görəndə sövq-təbii duyurdu ki, kişinin kefi kökdü, yoxsa qanı qaradı; müdirin qanı qara olanda qarovulçu Əflatun çalışırdı ki, hörmətini, ehtiramını, səcdəsini kənardan-kənara bildirsin, amma hiss edəndə ki müdirin kefi kökdü (yəni bu o deyən şeydi ki, qarovulçu Əflatun əlavə pul qoparda bilərdi, gözlənilmədən əlavə bir imtiyaz əldə edərdi), yaxınlaşıb hal-əhval tuturdu, yeri düşsəydi, sözü fırladıb gətirib Xıdırın üstünə çıxarırdı, Xıdırə rəhmət oxuyurdu, bir balaca ağılsız və gözlərini yerə dikib Xıdırin belə bir gözəl zəmanəni görmədiyinə dönə-dönə təəssüfünü bildirirdi və Əbdül Qafar zadənin o gözəl ovqatının maddi bəhrələrini görürdü.

O payız səhəri də, yəqin, belə olacaqdı, amma birdən-birə haradan peyda oldusa, balaca bir kiçük sərçə kimi civildəyə-civildəyə qarovulçu Əflatunun ayaqlarına dolaşdı, az qaldı ayaqlarının altında qalsın və qarovulçu Əflatun ayağı ilə o balaca küçüyü bir kənara itələdi ki, bu gözəl payız səhəri fürsəti əldən verməsin, özünü növbəti məqsədinə çatdırsın. Çiskinin altında qəhvəyi-qara tükləri islanmış kiçük qarovulçu

Əflatunun ayağı ilə təmasdan sonra cır və nazik səsi ilə zingildədi və Əbdül Qafar zadə narazılıqla başını buladı. Qarovulçu Əflatun, əlbəttə, bu narazılığı o saat hiss etdi və dayandı, bir müdirə, bir də qəflətən peyda olmuş o küçüyə baxdı, bilmədi ki, nə eləsin.

Əbdül Qafar zadə:

– Götür onu gətir bura, – dedi.

Qarovulçu Əflatun dünyada ən çox sevdiyi bir varlıq kimi o küçüyü o saat ehmalca qucağına aldı və müdirin qabağına yüyürdü. Qəhvəyi-qara tükləri bədəninə yapışmış o küçük haradan gəlib Tülkü Gəldi Qəbiristanlığına çıxmışdı? Qəbiristanlığın ərazisində it yox idi və ümumiyyətlə, Əbdül Qafar zadə bu fikirdə idi ki, qəbiristanlıqda gərək it-pişik olmasın və Mirzəibi də, Vasili də, Ağakərim də bunu bildikləri üçün Tülkü Gəldi Qəbiristanlığını itdən, pişikdən mühafizə edirdilər.

O küçük qarovulçu Əflatunun qucağından boylanıb Əbdül Qafar zadəyə baxırdı və həmin küçük baxışlarında bir etibar, ümid var idi, çünki yenicə gəlidiyi dünyanın işlərindən xəbərsiz idi, qarovulçu Əflatunun o təpiyi də, yəqin ki, həyatında aldığı ilk təpik idi. Bu küçük dünyaya beləcə bir etibarla, ümidlə gəlmişdi, amma o etibar da, o ümid də dünyanın vecinə deyildi və Əbdül Qafar zadə o dem küçükə baxa-baxa fikirləşirdi ki, bu balaca varlığı irəlidə nələr gözləyir? Nə qədər təpik yeyəcək? Bir azdan gözlərindəki o etibardan, o ümiddən əsər-ələmət də qalmayacaq (Əbdül Qafar zadə buna əmin idi) və nə üçün belə olmalıydı? Bir halda ki bu küçük dünyanın beləcə vecinə deyildi, təbiət niyə onu yaradırdı? Təpikləri yesin, sonra da acından ölsün? Nə olsun axı? Nə olsun ki, nəslini davam etdirir? Davam edən bu nəslin nə mənası var?

Əbdül Qafar zadənin hərdən belə bir fəlsəfəyə qapılması var idi.

Küçük qarovulçu Əflatunun qucağından çıxıb Əbdül Qafar zadənin qucağına gəlmək istəyirdi, elə bil başa düşmüşdü ki, Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında və ümumiyyətlə, bu dünyada kim kimdir. Əbdül Qafar zadə qara paltosunun cibindən dəsmal çıxarıb çeşməyinin şüşələrini sildi, diqqətlə küçüyə baxdı, sonra küçüyü qarovulçu Əflatundan aldı, iri əlləri ilə yaş tükələrini tumarladı, bu adam ömründə ilk dəfə idi ki, qucağına it alırdı, ilk dəfə idi ki, it tumarlayırdı və küçük də o sazaq payız səhəri bir neçə günlük həyatında ilk dəfə insan əlinin (iri əllərin) hərərətini hiss etdi və bu, Əbdül Qafar zadənin hər şeyi görənlər boz gözlərindən yayınmadı, küçüyü qarovulçu Əflatuna qaytarıb:

– Bunu özünlə bir yerdə saxla!.. – dedi və irisümüklü uzun barmağı ilə qarovulçu köşkünə göstərdi.

– Baş üstə!

– Yaxşı bax buna!.. – Əbdül Qafar zadə yenə küçüyün başını tumarladı, gülümsədi və Qəbiristanlıq İdarəsinin ikimərtəbəli binasına tərəf getdi.

Qarovulçu Əflatun sidqi-ürəkdən heyifsilənə-heyifsilənə fikirləşdi ki, bu dəfə Əbdül Qafar zadənin kefi-köklüyündən qazanan o olmadı, bu it balası küçük oldu, hətta Əbdül Qafar zadə idarənin binasına girəndən sonra qarovulçu Əflatun hirsindən küçüyü asfaltın üstünə çırpmaq istədi, amma, əlbəttə, o saat da özünü ələ aldı: o boyda kişi bu küçüyü ona tapşırırmışdı və qarovulçu Əflatunun da borcu idi ki, can-dildən bu küçüyə qulluq eləsin – Əbdül Qafar zadə verdiyi tapşırığı yadından çıxaran adam deyildi və qarovulçu Əflatun da bunu yaxşı bilirdi.

Həmin çiskinli payız səhərindən sonra o kiçük Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında, qarovulçu Əflatunun köşkündə bu adamla birlikdə yaşamağa başladı. Qarovulçu Əflatun hər gün kiçük üçün bir qutu süd alıb gətirirdi, kolbasa, sosiska alırdı, hətta bəzən pirojna alıb gətirirdi və Qəbiristanlıq İdarəsinin işçilərinin yanında küçüyə yedizdirirdi, bir sözlə, küçüyə o yeməkləri verirdi və o cür qulluq edirdi ki, işdi, Əbdül Qafar zadə görse, eşitse, o kişinin tapşırığına layiq olsun.

Qarovulçu Əflatun hər səhər küçüyü qucağına alıb köşkün yanında dayanırdı və Əbdül Qafar zadənin avtobusdan düşüb Tülkü Gəldi Qəbiristanlığına gəlməyini gözləyirdi. Əbdül Qafar zadə hər səhər də o küçüyə gülümsəyirdi, hərdənbir darvazanın yanında ayaq saxlayırdı və o zaman qarovulçu Əflatun kiçük qucağında, tələsik müdirin qabağına yüyürdü, Əbdül Qafar zadə də iri əli ilə küçüyün başını, belini sıgallayıb:

– Malades! – deyirdi.

Qarovulçu Əflatun küçüyə deyilən bu “Malades” sözünü az qala öz ünvanına qəbul edirdi və həmin anlarda dünyanın ən xoşbəxt adamı olurdu, daha doğrusu, çalışırdı ki, Əbdül Qafar zadənin gözlərinə dünyanın ən xoşbəxt adamı kimi görünsün. Məsələ burasında idi ki, o danışqal köşkdə itlə birlikdə yaşamaq, itə qulluq etmək, hər gün səhər tezdən o iti qucağına alıb müdirin yolunu gözləmək qarovulçu Əflatunu o qədər bıqdırışdı ki, ürəyində kiçüklə düşmən idi, amma tək olanda da, lap gecənin yarısı da hirsələnəndə küçüyü vurmağa, incitməyə cəsərət etmirdi: Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında hasarın da, darvazanın da, asfaltın da qulağı var idi və hər hansı bir xəbər o saat gəlib Əbdül Qafar zadənin qulağına çata bilərdi.

Küçük boyuna, balacılığına görə deyildi... Qarovulçu Əflatun hər gün səhər də, gecə də küçüyü həyətə gəzdirməyə çıxarırdı və bu it balası it həyətdə heç nə eləmir, qarovulçu Əflatun nə qədər əlləşirdisə də, nə qədər şirin sözlər deyib heyvanı tovlamaq istəyirdisə də, bir şey çıxmırdı, elə ki köşkə qayırdılar, küçük başlayırdı mədəsini boşaltmağa, ya da sidiyini axıtmağa və həmin anlarda qarovulçu Əflatun köşkün döşəməsindən, hətta bəzən çarpayının üstündə o it necisini, it sidiyini təmizləyə-təmizləyə fikirləşirdi ki, bu dünyada Əbdül Qafar zadənin xoş münasibət göstərdiyi küçük olmaq Əflatun olmaqdan yaxşıdır... Ürəyində küçüyü ən pis küçə söyüşləri ilə söyə-söyə köşkü silib-süpürürdü, balaca qapısını açıq qoyurdu ki, havası dəyişsin, iy çəkilsin, amma o iy gündən-günə artırırdı və qarovulçu Əflatunun köşkünə girəndə elə bil ki it ayaqyolusuna girirdin.

Hər gecə taksilər gəlib Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının darvazası ağzında dayandıqca qarovulçu Əflatun qaça-qaça araq dalınca gedib-gəlirdi, qumarbazları qarşılayırdı, yola salırdı və köşkə girib qazandığı manatlıqları, üçlükləri, beşlikləri cibindən çıxarıb səliqə-sahmana salanda, ümumi pulları (onluqları, iyirmibeşlikləri, əllilikləri, hətta yüzlikləri!..) paylara ayıranda küçüyün elə bil ki cini qalxırdı, dəlisi tuturdu, hürməyə başlayırdı və qarovulçu Əflatunun gecə həyatının beləcə şıdırgı və məsuliyyətli çağlarında bu küçük hürüşünə adət eləmək mümkün deyildi; hər dəfə qarovulçu Əflatunun ürəyi döyünürdü, narahat hissələr keçirirdi, nigaran qalırdı: məsələ burasında deyildi ki, qarovulçu Əflatun nədənsə, kimdənsə qorxurdu – yox (və başqa cür də ola bilməzdi: Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının Əbdül Qafar zadə kimi bir sahibi var idi və hələ

yoxlamaq lazım idi ki, bu dünyada kim güclü adam idi: Brejnev, yoxsa Əbdül Qafarzadə?), məsələ onda idi ki, bütүн bu köşk əməliyyatları bir təklik, şahidsizlik tələb edirdi, bu gecə haqq-hesabları yalnız qarovulçu Əflatuna aid idi, yəni yalnız bu adamın həyatının bir parçası idi, həm də gözəl parçası idi və qarovulçu Əflatun illərdən bəri buna öyrəşmişdi, odur ki belə çağlarda bu küçüyün hürməyə başlaması tamamilə bir dilxorçuluq gətirirdi.

Küçük süd içə-içə, kolbasa, sosiska, pirojna yeyə-yeyə gözgörəti böyüyürdü və bu küçüyün yüksək qəyyumundan xəbərdar olan Qəbiristanlıq İdarəsinin işçiləri hərdənbir ona dondurma, marmelad, xarici peçenyə də verirdilər və bütүн bu gedişat ondan xəbər verirdi ki, Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı bu küçüyü gələcəkdə dünyanın ən xoşbəxt itinin taleyi gözləyir. Düz üç aydan artıq beləcə davam etdi, sonra şıdırğı payız yağışı yağan bir dekabr günü – altı il bundan əvvəl – müdirin cavan və sağlam idmançı oğlu birdən-birə rəhmətə getdi.

O dəfn mərasimini, o dəfn mərasimində Əbdül Qafarzadənin dediyi sözləri yadına salanda həmişə az qalırdı ki, qarovulçu Əflatunun tükkləri biz-biz olsun. Həmin dəfn mərasimində Əbdül Qafarzadə camaatın arasında (elə bil ki rəhbərlərdən kimsə ölmüşdü, böyük bir matəm nümayişi idi) dayanmış qarovulçu Əflatunu gördü və qəflətən qışqırdı: “Alə, Əflatun, get car çək e!.. De ki, düşmənlərin dediyi başıma gəldi!..” Və özünün hiss-həyəcanları təbiətən çox aşib-daşan olmasa da, dünyada çox iztirabların, işgəncələrin şahidi olmuş, xırda yaşıl gözləriylə məhkum taleləri yola salmış, birdən-birə qırılmış həyat yollarını çox görmüş (və özü də evlər yıxmış) qarovulçu Əflatun o vaxta qə-

dər o sifətdə, o baxışda adam görməmişdi (və yəqin ki, ömrünün axırına kimi də görməyəcəkdi!), elə bil ki çeşməyinin arxasından boz gözləri ilə qarovulçu Əflatuna baxan, o sözləri deyən insan deyildi, dərdir, ələmin, dəhşətin özü idi...

Həmin fəlakətdən sonra Əbdül Qafar zadə bir müddət işə gəlmədi və nəhayət, oğlunun ölümündən keçən neçənci gün sə avtobusdan düşüb ilk dəfə Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının darvazasının bala qapısından içəri girdi. Qarovulçu Əflatun yenə də küçüyü qucağına alıb tələsik köşkün qabağına çıxdı, amma bu dəfə Əbdül Qafar zadə küçüyə baxmadı, boz gözləri ilə çeşməyinin ardından qarovulçu Əflatunun gözlərinin içinə baxdı və o baxışların altında kürəyinin arasını soyuq tər basan qarovulçu Əflatun başa düşdü ki, səhv eləyib, küçüyü daha beləcə pişvaza çıxarmaq lazım deyilmiş.

Bundan sonra çox naməlum və qarovulçu Əflatunu o naməlumluq içində çaşbaş salan bir vəziyyət əmələ gəlmişdi: qarovulçu Əflatun bilmirdi ki, nə eləsin, bu it küçüyünü əvvəlkitək bəsləsin, yoxsa qovsun, yoxsa necə olsun? Əlbəttə, bunu gedib Əbdül Qafar zadənin özündən soruşmaq olmazdı... Qarovulçu Əflatun bu barədə Mirzəbidən, Vasilidən, Ağakərimdən məsləhət almaq istədi, amma Mirzəibi də, Vasili də, Ağakərim də çiyinini çəkdi və heç biri bu işə qarışmadı, çünki Əbdül Qafar zadə ilə bağlı o işdə ki naməlumluq var idi, yaxşısı bu idi ki, həmin işə qarışmayasan.

Səhərlər Əbdül Qafar zadə işə gələndə qarovulçu Əflatun daha küçüyü qucağına alıb pişvaza çıxırdı və Əbdül Qafar zadə də daha o küçüklə maraqlanırdı. Hətta bir-iki dəfə küçük özü Əbdül Qafar zadəni həyətdə görüb kişinin dalınca düşmüşdü, amma mü-

dir küçüyə fikir verməmişdi. O cavan, o sağlam idmançı oğlunun qəfil ölümüylə Əbdül Qafar zadəyə elə bir zərbə dəymişdi ki, kim olsaydı, bu zərbəyə dözə bilməzdi və bu gözəl insan ki indi özünü ələ alıb hər gün iş çıxırdı, bunun özü igidlik idi və qarovulçu Əflatun da bunu belə qiymətləndirirdi.

Günlər də beləcə keçirdi...

Düzdü, qarovulçu Əflatun daha küçüyün südünə, kolbasasına, sosiskasına əvvəlki kimi fikir vermirdi, öz artıqlarını itin qabağına atırdı, hərdən acığı tutanda ayağı ilə itələyirdi, qulağını çəkib zingildədirdi, soyuqda, yağışda-qarda da boynuna ip salıb həyətin aşağı başındakı akasiya ağacına bağlayırdı və qarnını boşaltmayınca köşkə gətirmirdi, amma hər halda, küçük hələ köşkdə yaşayırdı və yeməyi, içməyi, isti yeri var idi. Küçüyün ərköyün çağları keçmişdə qalmışdı. Qəbiristanlıq İdarəsinin işçiləri də Əbdül Qafar zadənin daha bu küçüyə fikir vermədiyini bildirdilər (buranın sabit bir ənənəsi var idi: müdirin xarici aləmə münasibətindəki kiçik təfərrüat da gözdən yayınmırdı) və əvvəlki kimi küçüyə dondurma, marmelad, peçenye verən yox idi.

Sonra elə bir gün gəldi ki, qarovulçu Əflatun özünü heç cürə saxlaya bilmədi və böyrünə bir təpik ilişdirib o küçüyü köşkdən qovdu.

Onda küləkli bir gün idi və axşam təzəcə düşmüşdü. Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı ölüm mərasimləri qurtarmışdı. Qəbiristanlıq İdarəsinin işçiləri getmişdilər və buranın gecə həyatı da hələ başlamamışdı. Həyət-bacada heç kim yox idi. Külək elə güclü əsirdi, elə qıy vururdu ki, köşkün balaca pəncərəsindən həyətə baxan qarovulçu Əflatun fikirləşirdi ki, külək beləcə davam eləsə, bu gecə müştəri az olacaq (ya-

ğış müştəriyə təsir eləməirdi, əksinə, daha da artırırdı, amma külək təsir edirdi, azaldırdı), müştəri az olanda da qazanc az olacaq, qazanc az olanda da qayğı artacaq... Qarovulçu Əflatunun oğlu Kolxoz atasının boynun olduğu “Jiquli” maşını sərbirsizliklə gözləyirdi.

Həyətə baxa-baxa küləyin qarəsınca deyinə qarovulçu Əflatun Qəbiristanlıq İdarəsindən çıxan süpürgəçi Nastyanı gördü. Süpürgəçi Nastyaya idarədən həmişə sonuncu çıxırdı.

Hər dəfə qış gələndə əyninə geydiyi göy paltosunun bütün düymələrini bağlamış, qalın yun şalını başına, boynuna dolamış bu kök (kök idi, amma lirt deyildi) arvadın yaşı əllini keçmişdi, amma canı hələ sulu idi; alkoqolik əri ölmüş, qızı bir azərbaycanlı gəlsatana ərə gedib Moskvaya köçmüşdü, oğlunu əsgər aparmışdılar və indi Əfqanıstanda “düşmənlər”ə qarşı vuruşurdu və bütün bu təfəsilatı qarovulçu Əflatun yaxşı bilirdi. O vaxtlar ki belə küləkli-yağışlı, qarlı-boranlı qış gecələrində Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının müştəriləri az olurdu və qarovulçu Əflatun hələ müharibə vaxtından qalmış kürkünə bürünüb köşmə güclə sığışmış dəmir çarpayıda uzanırdı, onda birdən-birə süpürgəçi Nastyaya gəlib bu cüssəsiz, arıq adamın yanına düşürdü, arvadın hətta qalın qış paltosunu da arxadan qabardan, yeridikcə hər tərəfi ayrı-ayrılıqda oynayan iri dalı, Qəbiristanlıq İdarəsində əyilib döşəməni süpürəndə, yuyanda paltarının yaxasından dərin arası görünən iri döşləri qarovulçu Əflatunun gözlərinin qabağına gəlirdi və həmin məqamlarda Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında qazandığı pullara, Əbdül Qafaradə kimi bir adamın ona xüsusi mərhəmət göstərməsinə, lap az bir müddətdən sonra Kolxoza maşın ala biləcəyinə baxmayaraq, kişinin ürəyindən

bir qüssə keçirdi... Əlbəttə, qoca çağlarında da olsa, tale üzünə gülmüşdü, onu gətirib Əbdül Qafarzadə kimi bir nəhəngə ürcah eləmişdi, özünə güzəran qazanmışdı, amma hər halda, həyat onu barmağında fırladıb, fırladıb axırda gətirib adicə qarovulçu etmişdi (halbuki maarif müdiri ola bilərdi, hətta raykom katibi də ola bilərdi!..), balaca adam eləmişdi və indi qarovulçu Əflatunun heç olmasa süpürgəçi Nastyaya da əmr etmək imkanı yox idi...

Həmin küləkli axşam qarovulçu Əflatun köşkün kiçik pəncərəsindən üzü küləyə tərəf gələn süpürgəçi Nastyanın göy paltosunun üstündən belə açıq-aşkar hiss olunan yoğun baldırlarına baxa-baxa udqundu, köşkdən çıxıb darvazanın qabağında dayandı və süpürgəçi Nastya gəlib yanından ötmək istəyəndə rusca:

– Damoy idyoş? – soruşdu.

Süpürgəçi Nastya küləkdən üzünü yanpörtü tutub:

– A kuda je eşo? – soruşdu.

– Şto doma? Adna da doma! – Qarovulçu Əflatun yenə udqundu.

– A çto delat? Takova sudba!..

– İdyom tuda... – Qarovulçu Əflatun əli ilə köşkü göstərdi.

Süpürgəçi Nastya, görünür, o küləkli axşamda belə bir təklif gözləmirdi və açıq-aşkar bir maraqla boyca özündən xeyli kiçik olan qarovulçu Əflatuna, sonra o balaca köşkə, sonra yenə qarovulçu Əflatuna baxdı.

– İdyom da!.. Vodka toje yest... İdyom!.. Ladna da... Nikto ne vidit... Xoroşo budet...

– Tı eşo na çto-to sposoben? – Süpürgəçi Nastya bərkdən güldü.

Qarovulçu Əflatun bu yekəpər, sağlam arvadın beləcə gülməyindən ürəkləndi və bu dəfə süpürgəçi

Nastyanın göy paltosunun qolundan yapışmağa cürət etdi, bir balaca da dartdı:

– İdyom da!.. İdyom!.. Padarka toje dam da tebe...

Süpürgəçi Nastya gözlərindəki o maraqla və diq-qətlə qarovulçu Əflatuna baxdı və qarovulçu Əflatunun yanınca köşkə tərəf addımladı, qarovulçu Əflatunun ardınca köşkün açıq qapısından içəri girdi.

Darısqal köşkün içində küləyin o viyılıtısıyla bərabər, qəribə bir durğunluq var idi və o durğunluq içində qarovulçu Əflatun özü həyəcanla (ilk dəfə qadın görə-cək yeniyetmə həyəcanı ilə) döyünən ürəyinin səsini eşidirdi; udquna-udquna:

– Snimay da palto... – dedi və həyəcandan titrəyən barmaqları ilə süpürgəçi Nastyanın göy paltosunun düymələrini açmaq istədi; qarovulçu Əflatuna elə gəlirdi ki, bu dəm bu darısqal və gözəl köşkdən başqa, paltosunun, paltarının altında o cürə can gizlətməmiş süpürgəçi Nastyadan başqa, dünyada heç nə və heç kim yoxdur, hətta Tülkü Gəldi Qəbiristanlığı da, Əbdül Qafar zadənin özü də (!) yaddan çıxmışdı və qarovulçu Əflatunun bütün üçünə həyəcanlı, amma eyni zamanda xoş bir sərbəstlik hakim kəsilmişdi.

Göy palto süpürgəçi Nastyanın bədəninə kip oturduğu üçün o düymələr çox çətin açılırdı və bir yuxarı düyməni açınca qarovulçu Əflatunun barmaqları gizlədirdi; amma o düymələrin hamısı açılacaqdı və arvadı qocalıb əldən düşmüş qarovulçu Əflatun da bu dünyada heç olmasa bircə gün insan ömrü yaşayacaqdı...

Və bu vaxt o kiçük gözəlilmədən hürməyə başlandı; çarpayının üstündə idi, dörd ayağını da hikkəylə qarovulçu Əflatunun illərdən bəri rəngi solmuş və çirkli adyalının üstünə basıb, boynunu irəli uzadıb süpürgəçi Nastyaya və qarovulçu Əflatuna hürürdü. Qa-

rovulçu Əflatun, əlbəttə, bu iti də yaddan çıxarmışdı və küçüyün beləcə hürməyi onu səksəndirdi, titrəyən barmaqlarını süpürgəçi Nastyanın göy paltosunun yaxasından çəkdi və nədənsə pıçılıyla:

– Kəs!.. – dedi. – Kəs!..

Küçük daha bərkdən hürməyə başladı.

– Kəs demədim sənə?! – Qarovulçu Əflatun iki əlini də uzadıb küçüyü qamarlamaq istədi, amma it çarpayının yuxarı başına qaçdı, üzünün ağrı çirkədən bozarmış yastığını üstünə çıxıb köşkün küncünə qısıldı və əvvəlkindən daha hirsli, daha bərkdən hürməyə başladı.

İkinci gözlənilməz hadisə isə o oldu ki, küçüyün eləcə hirsle hürməyi elə bil ki süpürgəçi Nastyanı ayıltı, araq da, hədiyyə də yaddan çıxdı və arvad yuxarıdan aşağı bu qoca və cansız kişiyyə baxıb bərkdən gülə-gülə:

– Tı je ne mojeş spravlyatsya daje s sobakoy! – dedi və o darısqal köşkdə geri çönüb göy paltosunun altından iri dalının yanlarını qarovolçu Əflatunun yarımca metrliyində oynada-oynada eşiyə çıxdı.

Qarovulçu Əflatun udquna-udquna və ürəyi hələ də həyəcanla döyünə-döyünə köşkün balaca pəncərəsindən süpürgəçi Nastyanın ardınca baxdı və elə ki süpürgəçi Nastya Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının darvasından çıxıb gözdən itdi, qarovolçu Əflatun içindən coşub gələn bir nifrətlə əlini atıb küçüyün boyununun dərisindən yapışdı və heyvanı qaldırıb zərblə köşkün döşəməsinə çırpdı, elə həmin anda da sinəsinə bir təpik ilişdirib iti köşkün açıq qapısından bayıra tulladı.

Bütün qısa ömründə insan təpiyini ilk dəfə beləcə yeyən küçük quyuğunu qısıb zingildəyə-zingildəyə o

köşkdən uzağa qaçdı, hasarın dibindəki kolluğa girib heç vaxt hiss etmədiyi dəhşətli bir qorxu ilə köşkün açıq qapısına tərəf baxdı: küçüyün bütün bədənini uçurdu və yəqin, o küçük elə həmin andan da başa düşdü ki, Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında insanlarla zərər eləmək olmaz...

Qarovulçu Əflatun küçüyün qarasına bərkdən küçə söyüşləri söyə-söyə köşkün qapısını bağladı və həmin küləkli axşamın üçüncü gözlənilməz hadisəsi də bu oldu ki, qarovulçu Əflatun birdən-birə (əlbəttə, bərkdən yox, ürəyində!) Əbdül Qafar zadəni söyməyə başladı; birinci dəfəydi ki, Əbdül Qafar zadəni beləcə söyürdü – düzdü, Əbdül Qafar zadə qarovulçu Əflatuna çörək vermişdi, amma nə olsun, hər şey bir qarın çörəklə ölçülmürdü ki... Əbdülün o qardaşı Xıdır da əclafın biri idi, Əbdülün özü də əclafın biridi, atası hambal Orduxan da, ümumiyyətlə, bütün nəsiləri də əclaf idi və qarovulçu Əflatun elə söydükcə söyürdü, amma ürəyi soyumurdu.

Bir dəfə – həmin hadisədən üç-dörd ay sonra, onda da yaz gəlmişdi və Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı alça, ərik, gilənar, nar ağacları çiçək açmışdı – Əbdül Qafar zadə Qəbiristanlıq İdarəsinə gələndə haradansa birdən-birə peyda olub həyətin ortasında dayanmış o küçüyü gördü; küçük böyümüşdü, dəyişmişdi, gözlərindəki o etibardan, ümiddən əsər-ələmət yox idi, amma Əbdül Qafar zadə onu tanıdı.

– Həmin küçükdü? – soruşdu.

Qarovulçu Əflatun nigarançılıqla itə baxa-baxa bilmədi ki, nə desin. Düzdü, Əbdül Qafar zadə uzun müddətdi küçüyü görmürdü, soruşmurdu, amma hər halda, haçansa bu küçüyü ona tapşırırmışdı və indi itin beləcə yiyəsizliyinə hirsli tuta bilərdi (onda da qarovul-

çu Əflatun Aşqabad batan kimi batardı!); amma bu yerdə axmaq it özü qarovulçu Əflatunun köməyinə gəldi – boynunu irəli uzadıb hirsle Əbdül Qafar zadəyə tərəf hürməyə başladı; elə bil ki it də Əbdül Qafar zadəni tanıdı və kimsəsiz bir günə düşdüyünə görə kişini günahlandırdı.

Əbdül Qafar zadə yavaşdan qarovulçu Əflatunla yox, öz-özü ilə danışdı:

– Necə yazıq idi, indi gör nə olub, zaraza!.. Dünya belədi də... İtə də yaxşılıq yoxdu bu dünyada!..

Qarovulçu Əflatun Əbdül Qafar zadənin it naxələfliyi ilə bağlı bu fikirlərindən ürəkləndi və belə bir məqamda o itdən fərqli surətdə, özünün naxələf olmadığını nəzərə çatdırmaq üçün kişinin qeydinə qaldı:

– Fikir vermə, əşi... O adı nədir, şey, gicbəsərin biridi!..

Və həmin gündən də o itin adı Gicbəsər qaldı.

Düzdü, Əbdül Qafar zadənin o itdən üzü dönmüşdü, amma onu qovmaq barədə heç bir xüsusi tapşırıq verməmişdi və Gicbəsər də həmin vaxtdan Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında sülənirdi.

O vaxtlardan altı-yeddi il keçmişdi...

Və Gicbəsər indi, həmin bu aprel gecəsi Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında qarovulçu Əflatunun köşkünün damından Bakının o gecə mənzərəsinə baxırdı və Tülkü Gəldi Qəbiristanlığından kənardakı o naməlum aləmin işıqları artıq bir-bir sönürdü, amma Gicbəsər yerindən tərpənmirdi, elə beləcə baxırdı.

Bayaq, yəni bir neçə saat bundan əvvəl Gicbəsər damdan düşüb getmədi, damın üstündə çöməlib gecəni gözlədi və Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının gecə həyatına – tez-tez taksilərin gəlib-getməsinə, qarovulçu Əflatunun yüyürə-yüyürə müştəriləri qarşılmasına və

yola salmasına, Qəbiristanlıq İdarəsinin həyətinə girib-çıxan gecə qonaqlarına, ayrı-ayrı keflənmiş adamların hay-küyünə, yıxılıb-durmağına, Mirzəibinin, Ağakərimin, Vasilinin adamları bir-bir çağırmağına, cürbəcür tapşırıqlar verməyinə, yəni bu üç nəfərin Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı bu gecə həyatının təşkilati işləri ilə məşğul olmaqlarına – heç nəyə fikir vermədən bütün gecəni Bakının o mənzərəsinə tamaşa etdi...

Bakının işıqları yavaş-yavaş tamam sönmürdü...

Tülkü Gəldi Qəbiristanlığından kənardakı o aləm başdan-başa sirlərlə dolu idi...

...Sonra səhər açılmağa başladı...

Tülkü Gəldi Qəbiristanlığındakı idarənin həyətinə bir sakitlik çökdü, amma bu, müvəqqəti bir sakitlik idi və Gicbəsər burasını çox gözəl bilirdi; bir azdan işçilər gələcəkdi, səhər ötüb, günorta keçəcəkdə, dəfn mərasimləri sona yetəcəkdə, mollalar, qəbirqazan alkoqoliklər, dilənçilər qəbiristanlıqdan çıxıb gedəcəkdə, axşamüstü idarənin də işi qurtaracaqdı və gecə həyatına hazırlıq başlayacaqdı. Gicbəsər gözünü açıb Tülkü Gəldi Qəbiristanlığını, yəni bütün bu illər boyunca içində yaşadığı öz dünyasını beləcə görmüşdü, amma bu dünyadan kənarında sirlərlə dolu naməlum bir dünya da var idi və bu son günlər ərzində o naməlum dünya Gicbəsəri özünə çəkirdi.

Gicbəsər Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında yaşamaq istəmirdi. Gicbəsər daha Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında yaşaya bilmirdi.

Bu it indiyə qədər heç vaxt Tülkü Gəldi Qəbiristanlığının geniş ərazisini tərk etməmişdi, təsadüfən buralara gəlib çıxan itlərlə görüşmüşdü, qancıqlarla şırvanmışdı (bu qancıqlar özləri gəlib Gicbəsəri tapırdılar), amma heç vaxt buralardan kənara çıxmamışdı

və Tülkü Gəldi Qəbiristanlığında tək ömür sürmüşdü, çünki başqa itləri buradan qovurdular; Gicbəsərə isə burada adət etmişdilər və bu iti söyürdülər, yeri düşəndə təpikləyirdilər, daşa basırdılar, amma Tülkü Gəldi Qəbiristanlığından qovmurdular.

Gicbəsərin burada həmişə bir qarın yeməyi var idi: gecə məclislərindən qalan artıqlar Gicbəsərə gen-bol bəs eləyirdi.

Amma Gicbəsər daha burada qalmaq istəmirdi. O naməlum, o sirli aləm Gicbəsəri özünə çəkirdi.

Və Gicbəsər o aprel günü sübh tezdən damdan aşağı düşdü, qarovulçu Əflatunun köşkünün yanında ayaq saxlayıb sol qılçını qaldırdı və sidiyini köşkün daş divarına boşaltdı, bununla da elə bil ki təkçə qarovulçu Əflatuna yox, bütün Tülkü Gəldi Qəbiristanlığına “əlvida” dedi və qulaqlarını qısıb özünün yeni həyatına, yeni dünyasına – naməlum bir gələcəyə doğru qaça-qaça Qəbiristanlıq İdarəsinin darvazasından çıxdı.